

Vlaanderen
is omgeving

Gobelin rapport N°3

Groenblauwe netwerken in Vlaanderen

Leren uit de praktijk

Bijlage 4: GBN in de Molenbeekvallei in Landen

DEPARTEMENT
OMGEVING

omgevingvlaanderen.be

INHOUDSTAFEL

1	Beschrijving van de case studie	3
1.1	Doelstelling case studie	3
1.2	Ruimtelijke context, bestaande functies en zoomkaart WP2	4
1.3	Beleidscontext en socio-economische context mbt GBN	6
2	Resultaten	7
2.1	Betrokken actoren	7
2.2	Afgelegde traject	7
2.3	Waardering van de functies van de Molenbeekvallei	7
2.4	Kansen, potenties, uitdagingen en potentiële fricties voor de Molenbeekvallei	9
2.5	Ontwerpen voor de Molenbeek	10
2.5.1.	Scenario's voor de Molenbeek	10
2.5.2.	Feedback en discussies	13
2.5.3.	Ecosysteemdiensten-proofing van het ontwerp	15
2.5.4.	Alternatief scenario	16
2.6	Coalities en participatie	17

Wijze van citeren:

Smets J., Turkelboom F., Wanner S., De Blust G., Davadan M., Bilsen I., De Blust S., Devisch O., Verhoestraete D. (2020). Gobelijn rapport N°3: Groenblauwe netwerken in Vlaanderen - Leren uit de praktijk. BIJLAGE 4 - GBN case studie: de Molenbeekvallei nabij Landen. Uitgevoerd in opdracht van het Vlaams Planbureau voor Omgeving. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2020 (5). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Doi: doi.org/10.21436/inbor.17834048

Depotnummer: D/2020/3241/054

Dankwoord

Speciale dank aan het stadsbestuur van Landen om deze studie te steunen, en aan al de deelnemende stadsdiensten en andere actoren voor hun actieve bijdrages tijdens de workshops.

////////////////////////////////////

1 BESCHRIJVING VAN DE CASE STUDIE

1.1 Doelstelling case studie

Om de bestaande gebiedsvisies (Beeldkwaliteitsplan Land&Stad, Strategische Project Getestreek, Bovengemeentelijk hemelwaterplan Getestreek en Water-Land-Schap, zie verder in 1.3) om te zetten naar realisatie is er nood aan een masterplan en acties op kleiner schaalniveau. De doelstelling van deze Gobelin case-studie is om heel concreet de mogelijkheden voor de versterking van een GBN in de Molenbeekvallei tussen Landen en Walsbets te verkennen en een visie te ontwikkelen waarbij consensus is tussen alle belanghebbenden.

Dit traject werd voorbereid en uitgevoerd in nauwe samenwerking met het Regionaal Landschap Zuid-Hageland en het bestuur en de stadsdiensten van Landen. Daarbuiten werden ook administraties die instaan voor de inrichting van het openbaar domein, en actieve en potentiële gebruikers(organisaties) van de Molenbeekvallei uitgenodigd. Door diverse belanghebbenden (landbouw, milieu, jeugd, ouderen, sport, burgers) te betrekken hoopten we de multifunctionaliteit van de Molenbeekvallei verder te versterken. Eerst werd er besproken welke functies de Molenbeekvallei zou moeten vervullen om de leefbaarheid en de milieukwaliteit van Landen en de omgeving verder te versterken. Vervolgens was het de bedoeling om een plan op te stellen waarin alle partijen zich zouden kunnen vinden.

Figuur 1: Aanduiding van de Molenbeek nabij Landen.

1.2 Ruimtelijke context, bestaande functies en zoomkaart WP2

Beschrijving GBN-kaart

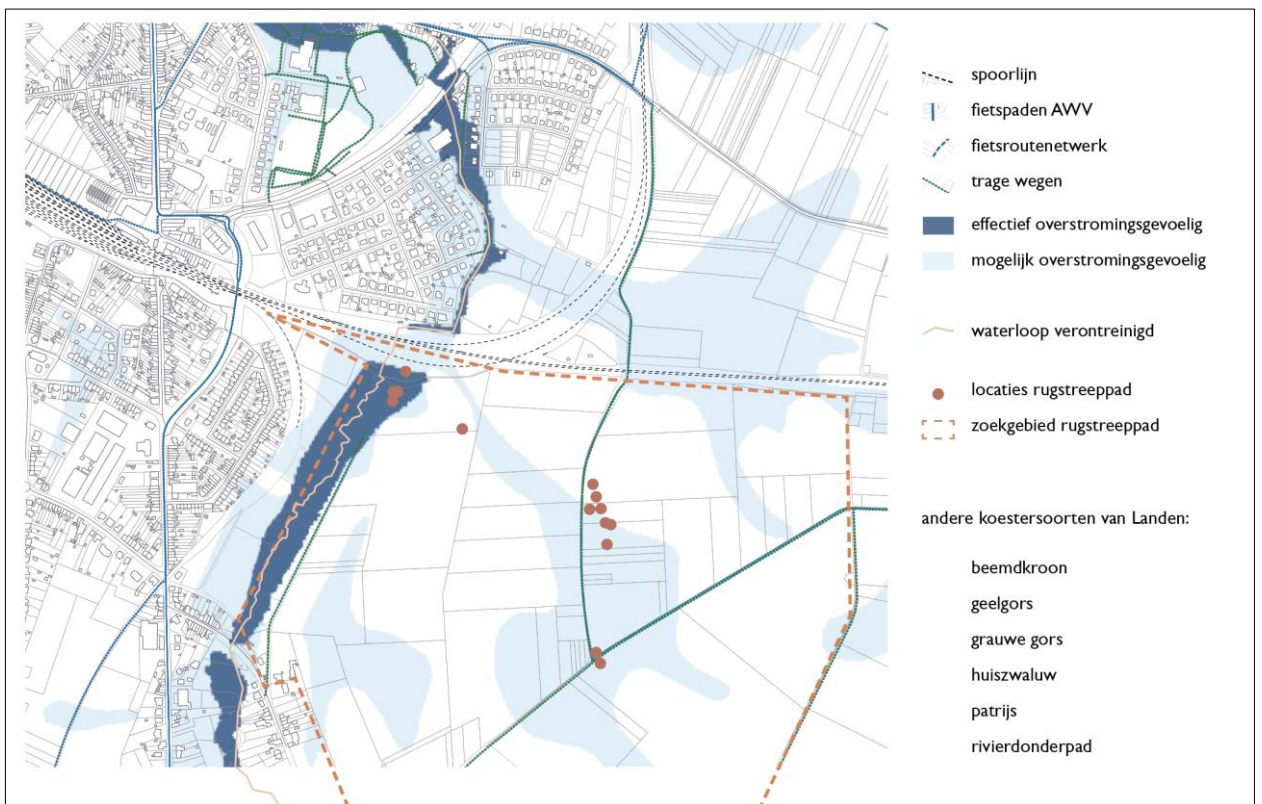
De meeste gebieden in de omgeving van Landen hebben een lage tot matige score op de GBN-kaart (Figuur 2). Het enige gebied dat duidelijk opvalt is Park De Beemden ten noorden van het centrum. Daarnaast scoren (spoor)wegbermen en het Zevenbronnenbos matig op de kaart. Enkele percelen hebben een matige score voor ecosysteemdiensten (ESD). De beken en valleien zijn licht zichtbaar op de GBN-kaart omdat ze hier en daar matig scoren voor biodiversiteit. Het geselecteerde projectgebied kan meerdere ecosysteemdiensten leveren voor de nabijgelegen stad Landen en kan een stapsteen zijn voor biodiversiteit in de Getevallei. Meer ingezoomd geeft GBN-de kaart weinig omgevingsinformatie. Daarvoor bestaan meer gedetailleerde informatiebronnen (Figuur 3 en 4), zoals bijvoorbeeld www.geopunt.be.

Figuur 2: Een zoom-in van de GBN-kaart voor case studie Molenbeek nabij Landen (voor meer informatie over de opmaak van de kaart verwijzen we naar het Gobelin rapport N°2, (Smets & Stevens, 2019)).

Figuur 3: Erosiegevoeligheid: het golvend landschap en hellende percelen zorgen voor een hoge erosieproblematiek in de omgeving.

Figuur 4: Synthesekaart omgevingsanalyse.

1.3 Beleidscontext en socio-economische context mbt GBN

Landen bestaat uit 14 deelgemeenten: Landen, Rumsdorp, Attenhoven, Neerlanden, Neerwinden, Overwinden, Laar, Wange, Eliksem, Ezemaal, Waasmont, Walsbets, Wezeren, Walshoutem. De totale oppervlakte van Landen en deelgemeenten beslaat zo'n 5.405 ha.

Zoals in de andere cases wordt het beleidskader voor GBN op **Vlaams niveau** gevormd door het BRV en de strategische visie BRV.

Op het niveau van de **stad** liet Landen tussen 2011 en 2014 een beeldkwaliteitsplan opmaken als leidraad om de toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen in Landen te sturen. Via een uitgebreid participatietraject kwam een gemeenschappelijk toekomstbeeld tot stand genaamd [Land&Stad](#). Eén van de wensen van bestuur, bewoners, gebruikers, landbouwers, ... is om de valleistructuur en het groenblauw netwerk tussen en in de dorpen (opnieuw) zichtbaar te maken als een robuust en biodivers vallesysteem met aandacht voor waterkwaliteit, wateropvang, erosieproblematiek, landbouwers, erfgoed en recreatie. Het stedelijk beleidsplan 2019-2024 heeft GBN opgenomen ('Groen-blauwe dooradering van Landen stimuleren'), waarbij het Beeldkwaliteitsplan zal dienen als basis. De MINA-raad heeft reeds gedurende verschillende jaren voorstellen gedaan om een stadsrandbos aan te leggen in het projectgebied, maar kwam tot nu toe niet tot een akkoord met de andere belanghebbenden in het gebied.

Daarnaast is er het [strategisch project Getestreek](#), getrokken door de **Provincie** Vlaams-Brabant en het Regionaal landschap Zuid-Hageland, waarbij Landen samen met 5 andere gemeenten van de Getestreek samenwerken aan een klimaatrobuust landschap. Er wordt gewerkt rond de thema's leefbare dorpen, open ruimte, recreatie, toerisme en erfgoed. Ook in het project **Bovengemeentelijk** hemelwaterplan Getestreek (onderdeel van Strategisch Project Getestreek) en [Water-Land-Schap](#) van de VLM, wordt aan een integrale visie voor de streek gewerkt om watergerelateerde problemen aan te pakken.

Verder zijn er nog de vele **andere beleidsdomeinen** waar GBN linken mee kan leggen, zoals wonen en economie, seniorenbeleid, jeugd, sport, toerisme, kunst en erfgoed,... Het zou ons te ver leiden om hier op elk van deze beleidsvelden in te gaan. In Landen is er een trend van vergrijzing en toename van bebouwing (Statistiek Vlaanderen: Jouw gemeente in cijfers, Landen). Aangezien het projectgebied in de omgeving van het station ligt, zal dit een te versterken kern zijn. Aan de rand van het afgebakende gebied bevindt zich de Cubawijk.

In het afgebakende gebied liggen gronden van OCMW, stad Landen, gronden in privé-eigendom van landbouwers en gepachte gronden.

Figuur 5: Veldbezoek aan de Molenbeek.

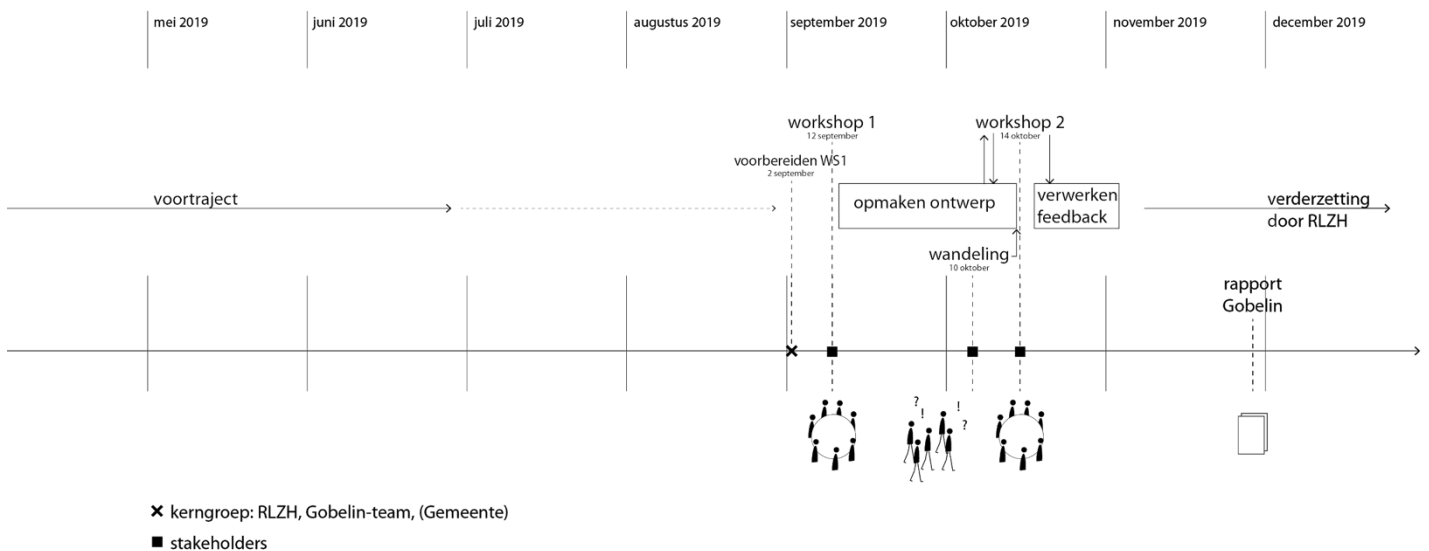
2 RESULTATEN

2.1 Betrokken actoren

Deze Gobelin case studie is uitgevoerd in nauwe samenwerking met het Regionaal Landschap Zuid-Hageland en de stad Landen. Naast een aantal stadsdiensten en schepenen van Landen, nodigden we voor de workshops verschillende stakeholders uit zoals landbouwers, Infrabel, de MINA raad, Natuurpunt, enkele provinciale diensten, Bekkenssecretariaat, Fluvius, actieve gebruikers van de vallei en lokale organisaties.

2.2 Afgelegde traject

Het traject in Landen verliep zoals onderstaande Figuur 6. Dit traject wijkt nauwelijks af van het vooropgestelde plan van aanpak voor de Gobelin case studies. Enkel het voortraject duurde wat langer om de optimale afstemming met andere projecten te kunnen verzekeren. Meer details zijn te vinden in de twee workshop verslagen.

Figuur 6: Het afgelegde Gobelin traject in Landen.

2.3 Waardering van de functies van de Molenbeekvallei

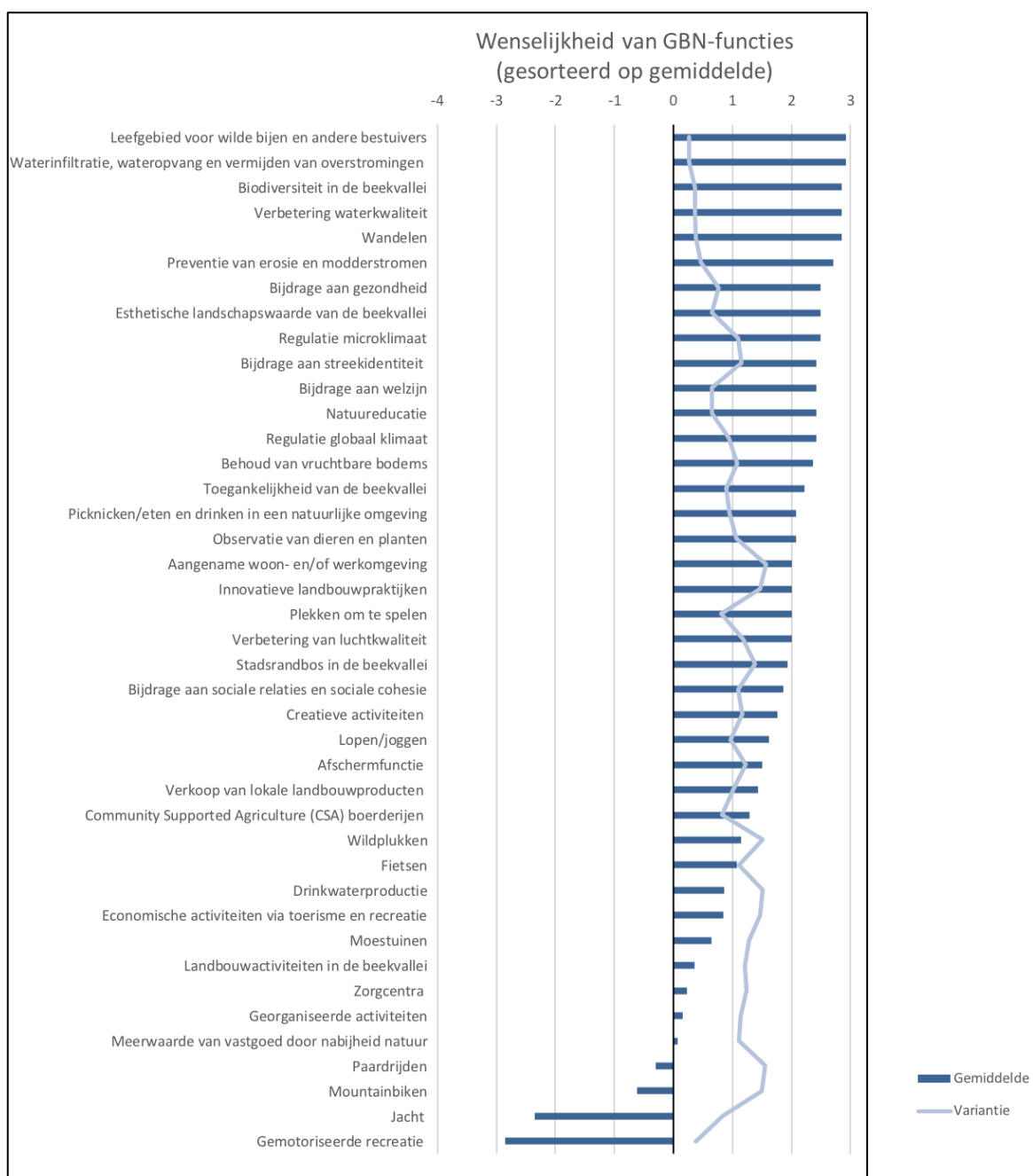
Om de meest gewenste functies voor de Molenbeekvallei te identificeren werd een online enquête verstuurd naar de deelnemers van de workshops. De lijst met functies was deels gebaseerd op (beleids)documenten zoals het beeldkwaliteitsplan Land&Stad, het strategisch project Getestreek, Water-Land-Schap en het Bovengemeentelijk hemelwaterplan Getestreek. Deze lijst werd verder aangevuld met ecosysteemdiensten die relevant zijn voor de Molenbeekvallei (op basis van wetenschappelijke ESD-classificaties zoals CICES-Be en IPBES).

Van deze lijst werd een online enquête gemaakt en verstuurd naar de genodigden van de workshops. Deze individuele waardering van de functies gebeurde op basis van een Likertschaal met 7 punten, waarbij deelnemers moesten aanduiden of ze een functie 'zeer onwenselijk' (-3),

‘onwenselijk’ (-2), ‘licht onwenselijk’ (-1), ‘neutraal’ (0), ‘licht wenselijk’ (1), ‘wenselijk’ (2), ‘zeer wenselijk’ (3) vonden. Ook de optie ‘geen mening’ was mogelijk waarbij geen gewogen waarde werd meegeteld. 12 deelnemers hebben de enquête ingevuld.

De meest-gewenste functies volgens de 12 scorende deelnemers vallen in drie categorieën (**Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**): biodiversiteit (leefgebieden voor wilde bijen en bestuivers, biodiversiteit in de beekvallei), water-gerelateerde functies (waterinfiltratie, wateropvang en vermijden van overstromingen, verbetering van de waterkwaliteit, preventie van erosie en modderstromen) en wandelen. De minst gewenste functies zijn allen actieve recreatievormen: motoriseerde recreatie, jacht, mountainbiken en paardrijden. Belangrijk om te vermelden is dat het aantal deelnemers laag is om generieke conclusies te trekken uit de resultaten. Ook heeft vanuit de landbouwsector – toch een belangrijke gebruiker van de vallei - niemand de enquête ingevuld.

Figuur 7: Wenselijkheid van functies voor de Molenbeekvallei (12 deelnemers).

De gemiddelde scores werden tijdens de eerste workshop verduidelijkt en gevalideerd door de deelnemers. Sommige deelnemers merkten op dat de terminologie niet eenduidig was. Het is bijvoorbeeld niet duidelijk wat werd bedoeld met 'innovatieve landbouw'. Er werd in de enquête steeds een korte omschrijving gegeven bij de functies, maar dat was volgens sommige deelnemers onvoldoende. Dergelijke enquêtes zijn voornamelijk bedoeld om de discussie te initiëren en niet om een definitieve lijst van functies op te maken. Verder werd er verduidelijking gevraagd voor de onderliggende redenen van de afbakening van het gebied. De afbakening werd voorgesteld door de stad Landen, en werd bewust beperkt gehouden om de workshops te helpen focussen. Er werd op gewezen dat voor bv. waterkwaliteit of het fietsnetwerk langs de vallei noodzakelijk is om rekening te houden met een groter gebied.

2.4 Kansen, potenties, uitdagingen en potentiële fricties voor de Molenbeekvallei

In een volgende stap werd tijdens de eerste workshop op zoek gegaan naar kansen, potenties, uitdagingen en potentiële fricties voor een groenblauw netwerk in de Molenbeekvallei. De belangrijkste punten zijn hier samengevat.

Kansen en potenties

De deelnemers zien verschillende kansen en potenties voor het gebied. Op de oude spoorweg kan de Ravel-fietsroute doorgetrokken worden en zo een veilige **fietsverbinding** met het centrum creëren. Daarnaast liggen in de omgeving twee wijken die de komende jaren een transformatie doormaken. Eén daarvan is de Cubawijk naast de oude spoorweg. Dat is een relatief verouderde wijk die de komende jaren zal verjongen en waar gezinnen met jonge kinderen zullen intrekken. Deze verjonging kan aangegrepen worden om de **wijk te vergroenen**. Een andere kans die de deelnemers zien is een **stadsrandbos** naast de spoorlijn langs twee kanten van de Molenbeek. Dit gebied is een gecontroleerd overstromingsgebied (GOG) dat werd ingericht door de provincie. Het stadsrandbos kan verschillende functies vervullen zoals recreatie, educatie, natuur, welzijnsverbetering door nabij-groen, en voedselproductie. Voor dat laatste zien de deelnemers mogelijkheden om mensen te betrekken bij bijvoorbeeld een publieke boomgaard, of door met een professionele fruitteler samen te werken.

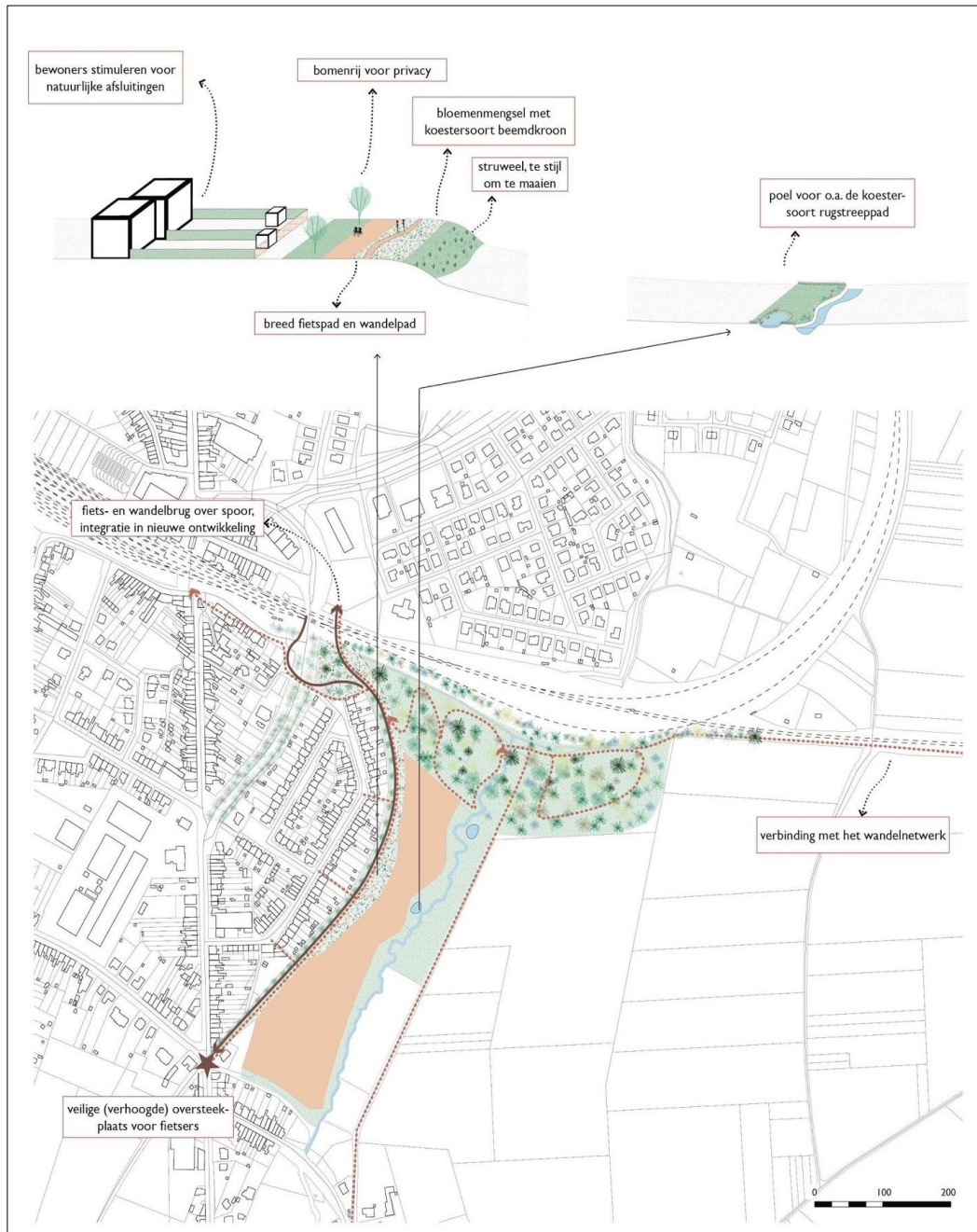
Uitdagingen en potentiële fricties

Een belangrijke randvoorwaarde die meermaals aan bod kwam, is het **betrekken van landbouwers** bij het opmaken van toekomstige plannen. Hun economische realiteit moet gerespecteerd worden en als zij nadeel ondervinden van de plannen dienen ze een compensatie of alternatief te krijgen. Anderzijds zijn er ook **maatschappelijke verwachtingen** naar de landbouw toe, zoals bescherming van biodiversiteit of klimaatadaptatie. Volgens sommige deelnemers is hiervoor een nieuw systeem nodig, waarbij natte gebieden gebruikt worden voor alternatieve teelten, bijvoorbeeld natuurlijk isolatiemateriaal. Een andere uitdaging is om de **waterkwaliteit** te verbeteren. Stroomopwaarts komt het afvalwater van enkele woningen in de beek terecht. Landbouwers getuigen dat ze soms een mazoutgeur ruiken, wat maakt dat koeien niet dicht bij de beek mogen grazen.

Regelgeving rond bufferstroken langs de beek (VLM) maken dat wandpaden langs de beek niet mogelijk zijn. De institutionele versnippering zorgt voor regelgeving van verschillende sectoren niet altijd eenduidig is, vb. bestemmingen, erosieplannen, mestplannen, ... Anderzijds kan de combinatie van alle gewenste functies voor fricties zorgen. Het zoeken van een **evenwicht** en rekening houden met de draagkracht van bestaande functies is belangrijk.

Ten slotte vormt het **beheer** vaak een uitdaging. Hiervoor wordt vaak op de stad gerekend, maar ook bewoners en gebruikers van de vallei kunnen volgens de deelnemers betrokken worden.

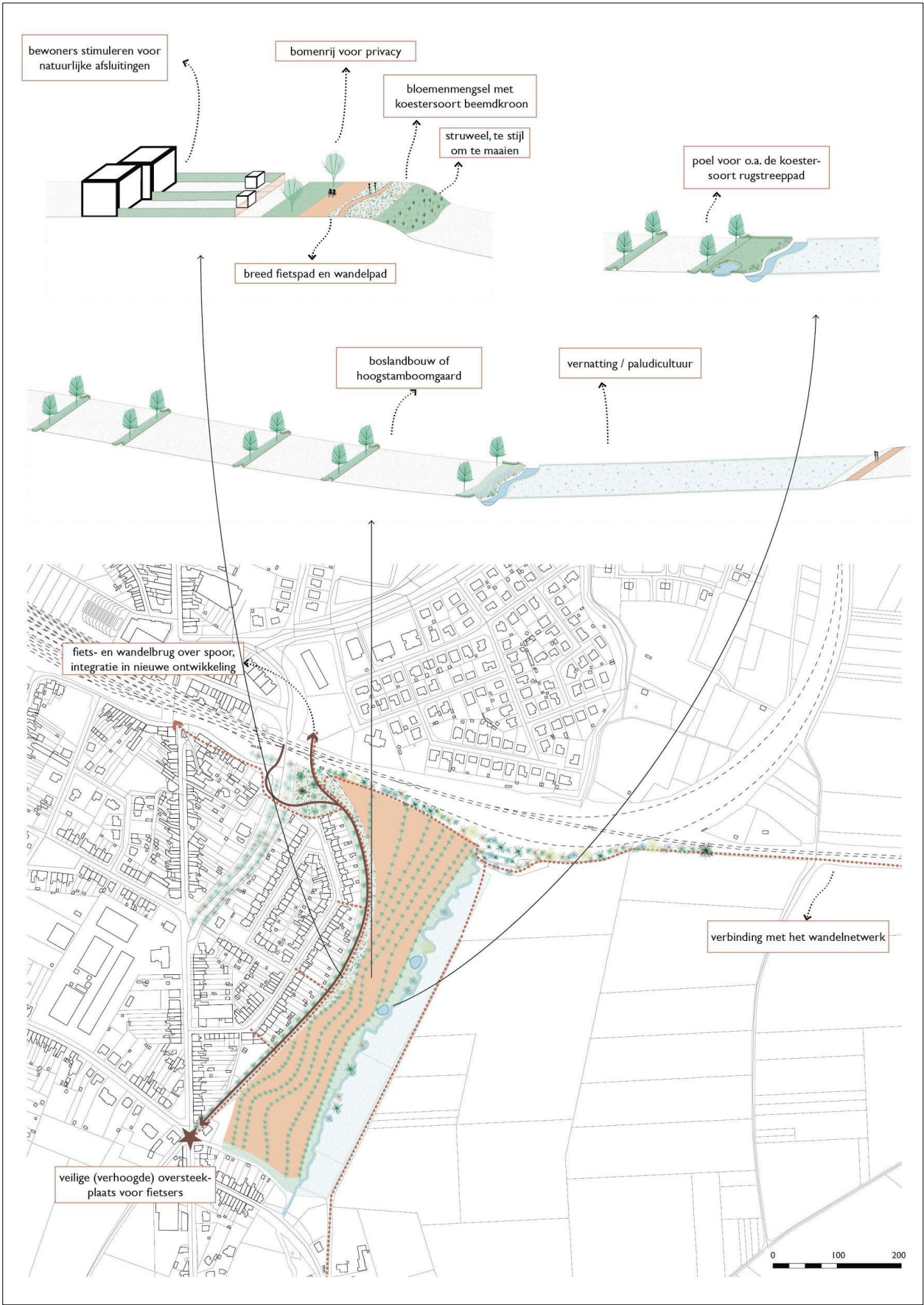

Figuur 8: Scenario 1 voor de Molenbeek met stadsrandbos.

Figuur 9: Stadsrandbos met wandelpaden en aandacht voor natuureducatie. In de vallei worden elzen en wilgen geplant, op hoger gelegen plaatsen kunnen beter eiken, elzen en essen groeien

Figuur 10: Scenario 2 voor de Molenbeek met innovatieve landbouwvormen.

bron: www.wervel.be

Bij boslandbouw worden de lagen van de bodem beter benut. Ook houden de wortels van de bomen het water beter vast zodat de teelten minder last hebben van droogte.

bron: www.agforward.eu

bron: www.hoogstamboomgaard.be

Figuur 11: Voorbeelden van boslandbouw (agroforestry).

bron: Edgard Daemen

bron: Edgard Daemen

Figuur 12: Voorbeelden van paludicultuur.

2.5.2. Feedback en discussies

Tijdens de tweede workshop zijn de aanwezige landbouwers **sceptisch** over de haalbaarheid van **alternatieve landbouwvormen** van het **tweede scenario**. Het zal volgens hen een uitdaging zijn om een landbouwer te vinden die mee in dit verhaal wil stappen. Bovendien lijken de bomenrijen te dichtbij elkaar te staan.

Het **eerste scenario** is volgens de deelnemers daarom de meest haalbare optie. Tijdens de workshop werd dit eerste scenario verder besproken en bediscussieerd. De belangrijkste punten worden hier samengevat (meer uitleg in het workshop verslag).

Het ontwerp van het eerste scenario wordt over het algemeen **positief** onthaald. De deelnemers gaven aan dat het een mooi en duurzaam project is. De toegankelijkheid en verkeersveiligheid verbetert door de missing link van het fietsnetwerk weg te werken en het wandelnetwerk te versterken. Het toegankelijk maken van de brug en de dam maken de plek interessant om het valleisysteem te observeren en om aan natuureducatie te doen. Er werd ingeschat dat deze toegankelijkheid ook het veiligheidsgevoel en de sociale controle op sluikstort zal verhogen. De opwaardering van het gebied, het zicht op het landschap en de mooie open ruimte maakt het

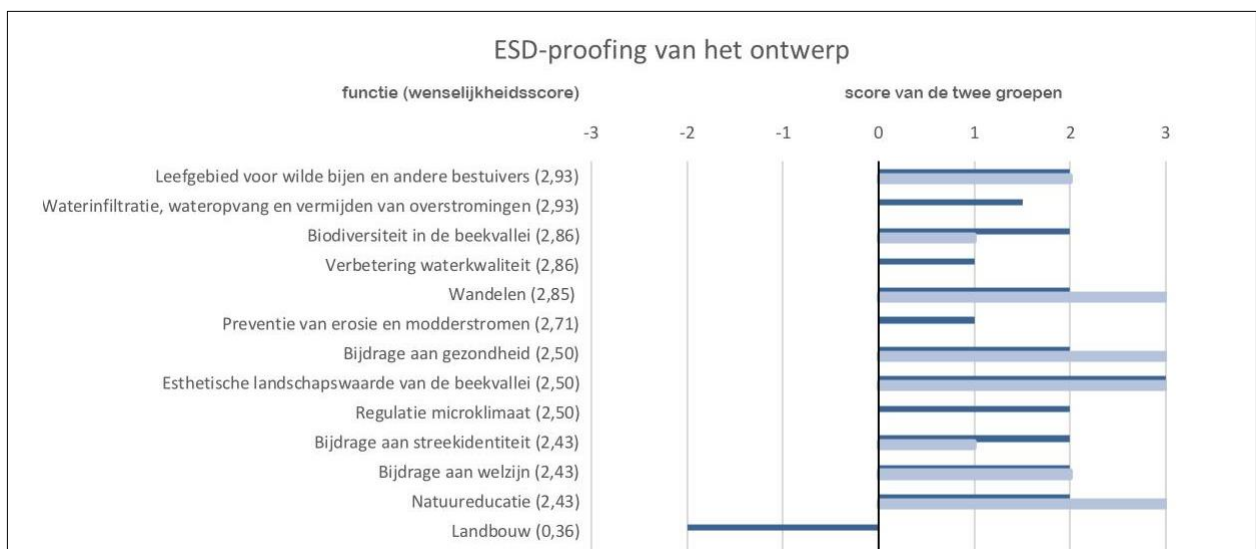

2.5.3. Ecosysteemdiensten-proofing van het ontwerp

Tijdens de tweede workshop werd het ontwerp door de deelnemers geëvalueerd op basis van de meest gewenste functies van de sociale waardering plus het effect op landbouw (Figuur 13). De waardering gebeurde in twee groepen. Volgens de deelnemers verbeteren de meeste gewenste functies dankzij het ontwerp, behalve landbouwproductie.

De deelnemers verduidelijkten hun scoring over specifieke functies:

- Eén groep beoordeelt de impact op de water-gerelateerde functies als neutraal. Als er geen verhardingen bijkomen, dan is het dezelfde situatie voor waterinfiltratie. Het gebied is ook wat klein om een grote impact te hebben op waterkwaliteit. Anderzijds is dit ook afhankelijk van hoe de waterloop en het rioleringsprobleem in de toekomst zal aangepakt worden.
- Er is nog steeds erosie in het gebied. Door te bebossen zal het risico op erosie en modderstromen plaatselijk verminderen. In het landbouwgebied kan de impact van erosie verkleind worden door bodemkeren.
- Bos is een “goede airco” naast de stad en interessant voor koolstofopslag. Een nadeel is dat bossen stikstof uitstoten.
- Hoogstamboomgaarden waar wandelaars zelf fruit kunnen plukken zou een positieve impact hebben.
- Het ontwerp vervolledigt het wandelnetwerk, met name door de nieuwe oversteek met de brug. Wandelen draagt bij aan gezondheid en werkt ontstressend. Wandelen naast besproeide velden is dan weer niet ideaal voor de gezondheid. Hiervoor kunnen afspraken gemaakt worden met de landbouwers.
- Het ontwerp heeft een negatieve impact op landbouw doordat bos de landbouwgronden inneemt. Quote: *“Bos kan je niet eten. Als er geen eten is, eten we elkaar op.”*

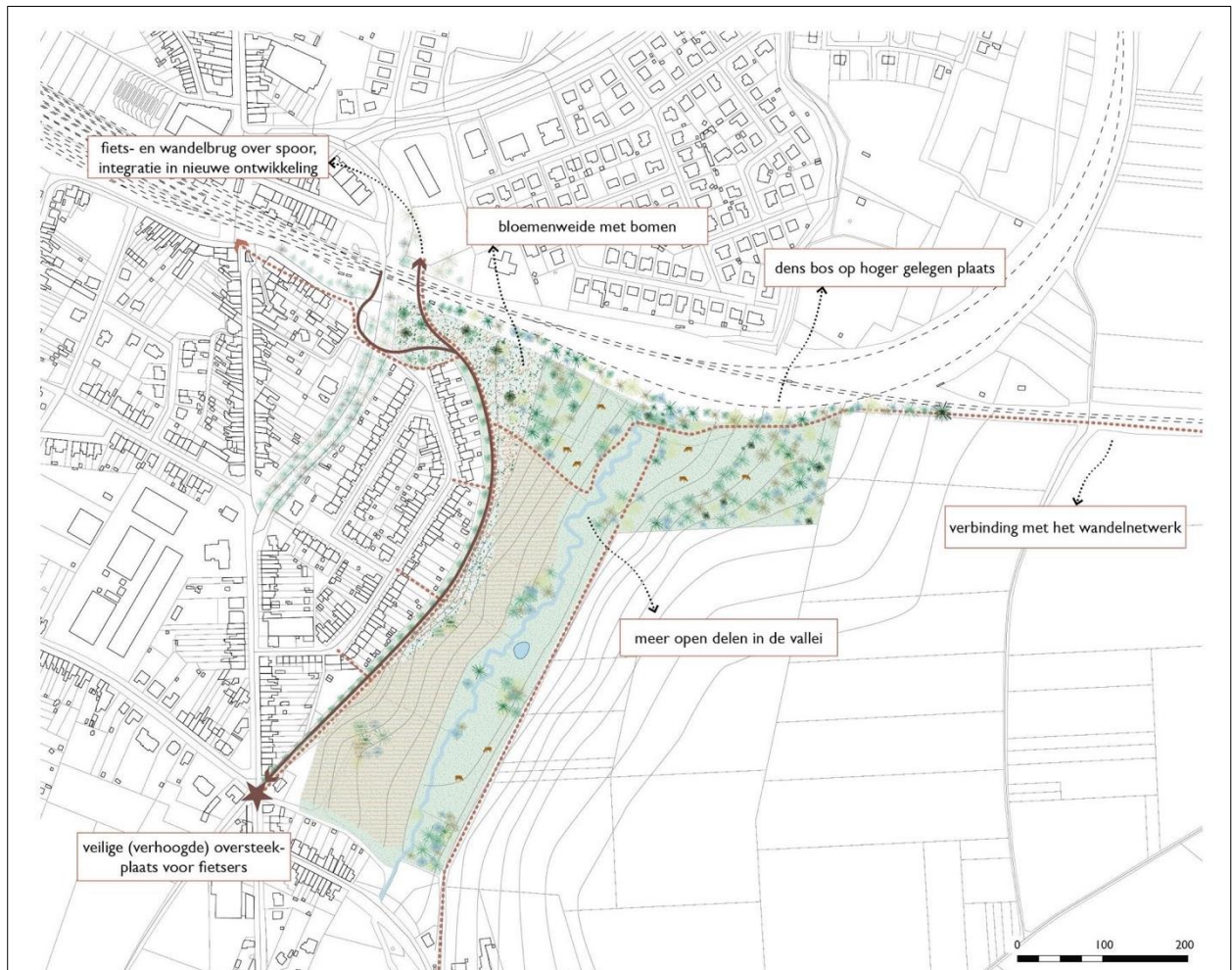

Figuur 13: Resultaten van de ESD proofing van het ontwerp in twee groepen (donkerblauw en lichtblauw).

2.5.4. Alternatief scenario

Op basis van alle feedback en de suggesties van de workshop deelnemers, werd een alternatief scenario ontwikkeld met een halfopen weidelandschap (zie Figuur 14). Het bos krijgt open plekken en de weides worden wat meer bebost. De landbouwactiviteit in de vallei wordt in dit scenario dus behouden. Een deel van de velden worden permanente graslanden, wat leidt tot een hoge koolstofopslag. Indien de waterkwaliteit van de beek verbetert, zouden koeien hierop kunnen grazen. Afhankelijk van de wensen van de landbouwer kan de akker op de helling blijven of een onderdeel van het weidelandschap worden. Het fietspad op de oude spoorweg blijft behouden, maar het wandelpad dat door het bos slingerde werd vereenvoudigd.

Figuur 14: Het alternatieve scenario voor de Molenbeek.

2.6 Coalities en participatie

Met het regionaal landschap Zuid-Hageland is er in Landen al een duidelijke trekker aanwezig om een versterking van het GBN op te nemen. De keuze werd hier dan ook gemaakt om te vertrekken van een **projectgerichte aanpak**. De keuze om te vertrekken van een projectgerichte logica heeft ook een duidelijke invloed op de doelstellingen van het participatietraject. Doorheen de twee workshops werden de volgende doelstellingen centraal gesteld:

- Het participatietraject moet ervoor zorgen dat er vertrouwen groeit tussen de partners en enthousiasmeert om samen projecten op te starten.
- Het participatietraject vertrekt vanuit duidelijke geïdentificeerde trekkers. De workshops moeten zorgen voor een versterkte legitimiteit van deze centrale figuren om zo een sterke projectstructuur en verloop te kunnen opzetten.
- Het participatietraject vertrekt vanuit en bouwt aan een lokaal waardenkader, waarbinnen het duidelijk wordt welke groenblauwe winsten er lokaal vallen te behalen.
- Als laatste kan het participatietraject ook vaak de basis vormen voor eerste onderhandelingen tussen partners. Hierbij wordt het belangrijk om te kijken hoe verschillende parallelle discussies het best op elkaar worden afgestemd (bv. brede workshop, individuele onderhandeling, ...).

Tijdens de eerste workshop werd er voornamelijk nagedacht over **welke actoren betrokken** kunnen worden bij elk van de projecten. De antwoorden op volgende vragen kunnen helpen om een projectstructuur vorm te geven:

- i) Met welke actoren werd er in het verleden al samengewerkt voor dit soort projecten (in een kerngroep)?
- ii) Welke actoren werden reeds geconsulteerd in eerdere projecten, maar zouden in dit project een meer centrale en actieve rol moeten opnemen als lid van de werkgroep?
- iii) Welke actoren moeten regelmatig bilateraal betrokken worden?
- iv) Welke actoren moeten op sleutelmomenten geïnformeerd worden?

Het volledige ontwerp werd opgedeeld in twee projecten (stadsrandbos, recreatie). Voor elk van deze projecten werd er tijdens de workshops gekeken naar een optimale balans van functies in directe afstemming met mogelijke trekkers van de projecten, en werd een eerste stap gezet om te komen tot een **participatietraject**. Daarvoor werd de volgende vragen behandeld:

- i) Welk participatietraject is aangewezen? Bv. allen tegelijk, kleine kerngroep en dan uitbreiden, bilaterale afspraken,....
- ii) Wie zit er in welke groep en waarom?
- iii) Wat de eerstvolgende stap om dit proces in gang te helpen, en waarom?
- iv) Is er nood aan bijkomende kennis? En zo ja, welke kennis?

Deze workshop toonde aan hoe inhoudelijke verfijning en het opzetten van een coalitie om GBN uit te voeren, kunnen samenvallen. De stapsgewijze aanpak van verdere verfijning zowel inhoudelijk als organisatorisch bleek te werken.

Om het **vervolgtraject** op te nemen en te doen slagen zijn er in Landen nog wat uitdagingen om het netwerk van de actoren en bestaande verhoudingen beter te detecteren en te begrijpen (a.d.h.v. actorenanalyse, machtsanalyse en vraaganalyse). Op die manier kan het traject zich beter focussen en aanpassen aan de dynamiek die al rond het projectgebied aanwezig is.

